

Munich Personal RePEc Archive

**An overview of theoretical research on
taxation in the soviet literature from the
1920s and 1930s**

Tamilina, Larysa

Independent Research

1 January 2013

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/96490/>
MPRA Paper No. 96490, posted 13 Oct 2019 15:51 UTC

На правах рукопису

ТАМІЛІНА ЛАРИСА ВОЛОДИМИРІВНА

**ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОПОДАТКУВАННЯ В
ЛІТЕРАТУРІ 1920-30Х РОКІВ.**

**An overview of theoretical research on taxation in the soviet literature
from the 1920s and 1930s.**

2013

1. Теоретичні засади формування податкової політики періоду непу та індустріалізації.

В період 1920-х років відбувається відродження теорії податків і в той же час суттєва деформація традиційних поглядів відносно їх суті та значення. Публікації по теорії оподаткування періоду непу та індустріалізації в повній мірі відображали політичні та соціально-економічні події цих років та були сконцентровані, головним чином, на висвітлені ролі та значення податкового механізму при переході до соціалістичного устрою.

На початку 20-х років ще не простежувалась різка різниця між податковими системами ринкового та соціалістичного типу. Проте, вже з середини десятиріччя з'явилась тенденція до поступового переходу функції аналізу податків та податкової політики від науковців до державних та партійних діячів, та, в свою чергу, до політизації науки.

Огляд праць наукового характеру з оподаткування 1920-х років дає підстави виділяти дві тенденції поглядів. Державні та партійні діячі Н. Брюханов, Ю. Ларін, Є. Преображенський, О. Риков, Г. Пятаков, А. Смірнов обмежувались фіскальною функцією податків та їх розглядом як основного джерела доходів держави. Значна роль в регулюванні економічних процесів, згідно з їх поглядами, належала державному бюджету. Податковий механізм, звідси, виступав нічим іншим, як засобом забезпечення держави коштами, що були їй необхідні для фінансування своїх функцій. Характер поглядів цієї групи представників, можливо пояснити тим, що в своєї більшості вони виступали прибічниками адміністративних принципів регулювання економіки. Підвищення ролі держави та збільшення її функцій вимагали, безумовно, збільшення її доходів, тому посилення оподаткування вважалося доцільним та правомірним заходом. Характерною рисою їх поглядів стало

також вороже відношення до приватного сектору, а, звідси, й необхідність збільшення податкового навантаження на економіку, без урахування особливостей впливу податків на протікання соціально-економічних процесів.

Поряд з цими поглядами існували також ті, що були спрямовані на доказ ефективності ринкових відносин. Серед представників ринкового напрямку виділяли П.Гензеля, М.Соколова, П.Мікеладзе, О.Гордєєва, П.Кутлера. Головною рисою в їх працях є приділення уваги аналізу впливу оподаткування на становлення ринкових відносин. Поряд з цим потрібно виділити праці І.Соболева, П.Фоміна, Д.Кузовкова, Н.Любімова. О.Бекаревича, які зробили спробу проаналізувати оподаткування та виявити недоліки діючої системи, вказуючи на переобтяженість промисловості податками, складність обкладання, невідповідність існуючої системи оподаткування загальним умовам господарювання того періоду.

На кінець 20х років марксизм стає домінуючим вченням. К. Маркс та Ф. Енгельс, однак, не розглядали оподаткування відокремлено, внаслідок чого, не існувало їх спеціальних робіт щодо природи та ролі податків. Їх ідеї відносно оподаткування знайшли відображення в працях “Капітал”, “Критика політичної економії” та в чисельних статтях, присвячених дослідженню державних фінансів середини ХІХ ст..

Основні ідеї марксистських поглядів, що лягли в основу теорії податків періоду запровадження та закріплення адміністративних принципів управління економічними процесами, зводились до наступного [1, с. 8]:

- ◆ Податки виступають тягарем для працюючих, засобом додаткової експлуатації;
- ◆ Надання переваги прямим податкам, перш за все прибутковому податку;
- ◆ Запровадження класового підходу до оподаткування шляхом введення прогресивної шкали ставок податків;

- ◆ Критика непрямих податків як найбільш важкої форми обкладання населення.

Теорія оподаткування фактично не розвивалась на протязі 30х рр., в той час як головним завданням наукових досліджень виступало надання теоретичного обґрунтування податкової політики партії, яка визначалась, головним чином, поточними потребами держави. Поряд з цим, центральною ідеєю теоретичних праць стало показ ролі та значення фіскальних заходів щодо “заботы партии о благе народа” [2, с. 221]. На цьому ж фоні проводився порівняльний аналіз радянських та капіталістичних податків. Значна частина досліджень була присвячена критиці буржуазних теорій, виявленню різниці між податками при капіталізмі та соціалізмі, підкресленням переваги радянських фінансів над буржуазними.

С 1930х рр. в теорії податків домінують праці В.П.Дьяченко, який визнавався засновником теорії радянських фінансів. Серед його основних праць того періоду виділяють “Фінанси СРСР” (1933) та “Фінанси і кредит” (1940).

На протязі 1920-30х років відбувалось, таким чином, поступове формування уніфікованої “радянської” теорії фінансів, яка в повній мірі виправдовувала характер податкової політики держави та визначала межі в рамках яких мали проводитись дослідження за цим напрямком.

Розгляд категорії податків в “радянській” теорії оподаткування починався з традиційного визначення держави як органу, що призначений задовольняти колективні та індивідуальні потреби суспільства, які ігноруються ринком [3, с. 9]. В подальшому значна увага приділялась аналізу специфічності природи держави в радянських умовах та, виходячи з цього, трактувалась природа податку через характер використання державою податкових надходжень [4, с. 15]. Саме в цьому, згідно з радянськими

економістами, полягала різниця між радянськими та капіталістичними податками, оскільки “податок у капіталістичному суспільстві не передбачав повернення платникам акумульованих через оподаткування коштів. Останні використовувались, головним чином, на “невиробничі, з точки зору, робітничого класу, цілі” [5, с. 16]. Звідси витікала неправомірність класичного визначення податку як примусового (нееквівалентного) вилучення на користь держави певної частини коштів у громадян та організацій, що знаходяться на її території, з метою фінансування державних потреб. Доводилось, що в радянських умовах принципи примусовості та нееквівалентності не мали місце, оскільки податки мали соціальну орієнтацію, як і характер цілей, на які використовувались отримані від оподаткування кошти [6, с. 10]. Податки внаслідок цього визначались як встановленні державою обов’язкові платежі підприємств, організацій та населення до державного бюджету, що стягувались з метою покриття державних витрат на задоволення суспільних потреб [7, с. 11].

Теорія оподаткування визначала три функції податків:

1. фінкальна функція, реалізація якої мала за мету перш за все забезпечення бюджету необхідними фінансовими коштами;
2. регулююча функція, яка була націлена на регулювання нагромадження в приватному секторі;
3. стимулююча функція, механізм дії якої передбачав стимулювання розвитку усупільненого сектору, а в подальшому, стимулювання державних підприємств до зниження собівартості виробництва.

Поступово фінкальна та класова функції податків почали переважати в податковій політиці уряду. В літературі, в зв’язку з цим, роль податків зводилась до акумулювання коштів на цілі “соціалістичного будівництва” та

винищення класів, існування яких суперечило діючій владі та соціальній системі взагалі [8, с. 25]. В цьому ж руслі надавалось визначення системі податків, під якою розуміли певну комбінацію прямого та непрямого оподаткування, поділ податкових джерел між центральним та місцевими бюджетами та розподіленні податкового навантаження між різними групами населення та галузями народного господарства. Остання, однак, диктувалось, як зазначав П.Кутлер, політичними та соціально-економічними умовами, а також співвідношенням між бюджетними потребами та наявними для їх забезпечення податковими можливостями [9, с. 69]. Рівень навантаження ні населення, ні державного сектору не приймався особливо до уваги, оскільки факт того, що податкові надходження використовувались на розвиток продуктивних сил народного господарства виступав надійним виправданням для будь-яких заходів.

Головним критерієм класифікації податків виступав принцип їх перекладання. Згідно з цим виділяли податки перекладаємі та неперекладаємі. До першої категорії відносили промисловий податок, акцизи, митні збори; до другої групи - сільськогосподарський та прибутковий податок. Класифікація такого роду являла за своєю суттю поділення податків на прямі та непрямі, за виключенням промислового податку, який виступаючи прямим податком визнавався перекладаємим.

Потрібно підкреслити, що саме в цей період ретельно досліджувався механізм перекладання податків. Значний вклад в цьому напрямку був зроблений Б.В. Дітманом, який розглядав податок як чинник ціноутворення, та виходячи з цього аналізував перерозподіл податкового навантаження між підприємством та робітником, з одного боку, та між виробником та споживачем, з іншого. Процес перекладання податків він пояснював, як перенесення юридично визначеним платником податку податкового

навантаження на інших осіб, що не мали безпосереднього відношення до цього податку, шляхом зміни характеру економічних відносин між ними [10, с. 28].

Дослідження Дітмана було виконане на високому теоретичному рівні при цікавому поєднанні неокласичного та марксистського підходів. Наведені ним висновки зводились до наступного: можливість перекладання податків на споживачів залежить від ступеню еластичності попиту; в умовах однакового за рівнем оподаткування всіх галузей виробництва податок перекладається лише частково; перевищення попиту над пропозицією сприяє перекладанню податків на споживачів; прогресія в оподаткуванні не створює перепон для перекладання податків; в умовах монополії процес перекладання податків не змінює своєї природи [10, с. 142]. Недоліками в його дослідженні, на нашу думку, є недооцінка чинників, що впливають на процес перекладання з боку пропозиції та ігнорування зміни механізму перекладання в умовах монополізації виробництва.

Ця проблема була частково вирішена А.Гордіним, який займався вивченням механізму перекладання податків в умовах монополізації галузі. Він вказував, що в таких умовах можливість перекладання обмежується еластичністю попиту. Оскільки ціна встановлюється монополістом на максимальному рівні, то її коливання в результаті підвищення податку значно обмежені, оскільки подальше підвищення ціни може призвести до звуження попиту, та внаслідок цього до значного зменшення маси прибутків. В таких умовах, монополіст надає перевагу, брати податок на себе, не змінюючи рівень цін [11, с. 39]. Таким чином, згідно з поглядами А.Гордіна в умовах монополізації галузі, перекладання податку обмежене, та відбувається концентрація податкового навантаження на виробниках.

В подальшому він зазначав, що в радянських умовах механізм перекладання податків значно змінюється, внаслідок деформації

автоматичного регулятора стихійного ринкового процесу та посилення ролі планових важелів в економіці, що викликається дією наступних чинників:

1. централізацією виробництва та збуту;
2. припиненням дії середньої норми прибутку;
3. замкнутістю окремих господарських одиниць;
4. регулюванням розмірів виробництва окремих галузей промисловості державою;
5. проведенням державою ціновою політики;
6. регулюванням зовнішньої торгівлі та притоку іноземних капіталів;
7. регулюванням рівня заробітної платні [11, с. 60].

Приймаючи до уваги специфіку організації виробництва в умовах соціалістичного устрою, О.Гордін теоретично обґрунтовував концентрацію навантаження, що створювалась непрямыми податками, на державній промисловості.

1. Централізація виробництва та збуту призвела фактично до монопольного підпорядкування ринку окремими галузями промисловості, створив умови для встановлення монопольних за своєю природою цін.
2. Відсутність конкуренції між державними підприємствами та обмежена мобільність капіталів підприємств, державне регулювання цін значно обмежували можливість перекладання податків.
3. Фіксація цін призвела до концентрації методології аналізу на внутрішній структурі ціни – можливість перекладання залежала в такому випадку від розміру прибутку та динаміки собівартості.

4. Обмеженість виробничих потужностей промисловості обумовлювало недостатню еластичність пропозиції та ускладнювало процес перекладання податків на споживачів.
5. Податки на товари, що імпортувались, не піддавались перекладанню.
6. Попит в радянських умовах був мало диференційованим, та при монопольній структурі ціни блокував дію механізму перекладання податків .[11, с. 61-62].

Його погляди, таким чином, зводились до доказу сприятливого для влади висновку, відносно концентрації непрямих податків на виробниках в специфічних радянських умовах організації виробництва.

Дослідженням в цьому напрямку займався також Любімов, мета якого також полягала, в аналізі особливості механізму перекладання радянських податків. Однак, він не зробив суттєвих висновків, та обмежувався лише загальними теоретичними фразами відносно необхідності застосування статистичних та математичних методів при вивченні питань перекладання [12, с. 137].

Інший підхід до вивченні питань перекладання був застосований професором А.А. Соколовим, який займався аналізом впливу прямих та непрямих податків на рівень цін, не виходячи за стандартні межі розуміння цієї проблеми на той час. Згідно з його теорією, прямий податок стягував певну частину доходу платника та не призводив ні до підвищення цін, ні до прискорення обігу грошової одиниці. Його вплив мав скоріш непрямий характер, що проявлявся в скороченні споживання або обсягів виробництва [13, с. 37]. Вплив непрямих податків, згідно з його поглядами, мав іншу природу, та характеризувався подвійним механізмом зміни рівня цін. Якщо податок зачіпав товари незначного кола споживачів, то підвищення цін не відбувалось.

У випадку ж, коли він стосувався товарів масового споживання, то мало місце зростання загального рівня цін [13, с. 38]. Виходячи з цих принципів він запропонував два шляхи усунення диспропорції між грошовою та товарною масою, що була характерна для економіки 20-х років, які полягали в скороченні доходів населення через прямі податки, або підвищенні цін на товари державної промисловості через непряме оподаткування. Проте, в той же час він вказував, що останнє є складним механізмом, який не завжди призводить до очікуваних результатів, а тому пряме підвищення цін державою на товари промисловості є більш сприятливим заходом в умовах 20-х років [13, с. 39].

Дослідження оподаткування в період непу супроводжувалось аналізом ефективності застосування тих чи інших податків в нових умовах. В першій половині 20х рр., наголошувалась доцільність переважного використання прямих податків як найбільш сприятливих для радянської економіки, оскільки останні забезпечували реалізацію класового принципу в оподаткуванні [14, с. 50]. Проте вже в другій половині десятиріччя починають переважати погляди відносно можливості застосування непрямих податків, внаслідок зміни природи податків в радянських умовах взагалі [15, с. 26] та переродження непрямих податків зокрема [16, с. 50]. Сутність цього переродження полягала в переході від регресивного до пропорційно-прогресивного принципу при обкладанні населення непрямыми податками.

Зміна природи податків в соціалістичних умовах створила засади для появи нової класифікації податків, згідно з якою всі податкові форми поділялись на три категорії:

1. податки з усуспільненого сектору, що сплачувались з прибутку підприємств;

2. податки, що призначені регулювати нагромадження в приватному секторі;

3. податки, що сплачувались підприємствами усупільненого сектору, але перекладались на споживачів їх продукції.

В літературі зазначалось, що зі згортанням непу податки першої групи втратили своє значення та набували форму неподаткових доходів держави. Друга група, однак, продовжувала виконувати функцію регулятора діяльності приватного виробника та застосовувалась доки існував приватний сектор. Податки третьої групи, в умовах посиленого регулювання державою економіки зливались з цінами товарів та разом з ціновою політикою держави були призначенні мобілізувати народні кошти до бюджету [17, с. 52].

Радянська теорія податків характеризувалась, таким чином, розвинутим категоріальним та методологічним апаратом дослідження суті та ролі оподаткування в період непу та індустріалізації та в повній мірі відображала зміну загальноекономічних пріоритетів впродовж 1920-30х років. Її недоліки полягали в відсутності аналізу економічних тенденцій, що породжувались податками, перш за все по відношенню до промисловості. В той же час в літературі 20х років досить часто зустрічались натякання про “надмірний та вузький фіскалізм податкової політики до державних трестів, кооперації та приватної промисловості” [12, с. 11]. Критика була однак обмеженою, особливо в другій половині десятиріччя, та полягала, головним чином, в огляді теоретичних аспектів, та наголошенні на їх недостатньому розвитку [18, с. 53]. Наприклад, С.Добромисов вказує на відсутність теорії пошуку граничних меж оподаткування, внаслідок чого побудова радянської податкової політики, згідно з його поглядами, відбувалась “в слепую” [19, с. 11]. Поряд з цим існувала критика податкового законодавства, що наголошувала на чисельності та невизначеності характеру податкових документів, які виникали внаслідок

закріплення нових економічних та правових відносин, та призводили в ряді випадків до подвійного оподаткування [20, с. 44].

Аналіз податкового навантаження залишався на протязі десятиріч відносно невирішеним. Окремі економісти (П.Мікеладзе, О.Соколов), розуміючи під оподаткуванням стягнення державою коштів з народного господарства, обмежувались віднесенням до розрахунку податкового тягара сум сплачених податків, зборів, мит та доходи державних монополій [21, с. 60]. П.Мікеладзе додавав також, що переобтяження створюється також з боку емісійної діяльності держави у формі емісійного податку, тобто тих витрат, які припадають на населення внаслідок знецінення грошової одиниці. Його емпіричний аналіз рівня податкового тягара в радянській економіці та країнах Західної Європи, вказував на те, що рівень навантаження в останній майже в два рази перевищував переобтяження в плановій економіці [22, с. 200]. Ні П. Мікеладзе, ні О.Гордін, ні О.Соколов, однак, не підіймали питання, щодо природи відрахувань до бюджету прибутків державних підприємств та механізм їх урахування при визначенні рівня податкового навантаження.

Ця помилка була виправлена Б.І. Карпенко, який займався створенням засад податкової статистики. Згідно з його методологією розрахунок переобкладання економіки передбачав урахування всіх сум, сплачених населенням та підприємствами до бюджетів усіх рівнів. Він наголошував, що перерахування прибутків державних підприємств до державної казни виступають елементом податкового навантаження, а тому мають прийматися до розрахунку [23, с. 154].

В другій половині 1920х років виникають дискусії щодо природи співвідношення між державною ціновою та податковою політиками. Виникають ідеї, які висловлюють недоцільність використання оподаткування в умовах безпосереднього встановлення державою цін. Підкреслювалось, що

мобілізація необхідних коштів до бюджету може бути внаслідок цього реалізована за допомогою економічного механізму відхилення ціни від вартості [24, с. 26].

Аналізуючи оподаткування з цих позицій, зазначалось, що в умовах усуспільнення народного господарства існувала можливість здійснення акумуляції грошових коштів через промисловість за допомогою цін, не використовуючи податкові важелі стягнення у населення частини їх доходів. Цей ціновий механізм розглядався в площині трьох випадків:

1. наближення ціни до собівартості;
2. встановлення монопольної ціни;
3. відхилення ціни від собівартості.

Особлива увага приділялась аналізу другого випадку. Логіка його застосування відштовхувалась від володіння державною промисловістю монопольним статусом, та можливістю внаслідок цього встановлення монопольної ціни на їх продукцію та перерахування до бюджету коштів, отриманих державними підприємствами. Однак, прагнення уряду збільшити споживання населення та складність пошуку сприятливого рівня монопольної або напівмонопольної ціни, яка б не гальмувала реалізацію продукції держпромисловості, ускладнювали можливість реалізації в життя цієї ідеї [25, с. 29].

Цей тезис демонстрував в свою чергу обмеженість повноцінної податкової політики та її штучний характер в умовах державного ціноутворення. В той же час, має місце виникнення перших ознак глибокої деформації категорії податків, яка в радянській теорії отримала назву “переродження природи податків”. Згідно з літературою другої половини 20х років основою цього явища визнаються наступні чинники [26, с. 38]:

- зміна функцій держави;

- усупільнення крупної та середньої власності;
- зміна характеру соціально-економічних відносин в сфері фінансів.

Наслідком цієї трансформації стало визнання того факту, що податки перестають бути формою експлуатації, оскільки в новій державі основна їх маса сплачувалась тими класами, яким належала влада, що перетворювало їх в засіб акумуляції коштів для цілей, що визначались інтересами саме платників податків. Податок за своєю суттю перетворювався в засіб самообкладення населення, в той час як їх зворотність була гарантована політикою фінансування державою соціальної сфери. Цей факт, в свою чергу надавав підстави до перегляду соціальних та економічних меж оподаткування, та обумовив, необхідність зміни методології аналізу рівня податкового навантаження. Цікавим, однак, є той факт, що в цей період аналіз податкового тягаря сконцентровувався, головним чином, по відношенню до населення, в той час як виявленню рівня оподаткування виробників усупільненого сектору не приділялась значна увага.

Потрібно зазначити, що переродження природи податків стосувалось усупільненого сектору. Податки, що діяли по відношенню до приватних підприємств за своєю суттю та механізмом впливу не відрізнялись від класичних. Різниця полягала лише в їх надмірній фіскальній спрямованості. Деформація податків усупільненого сектору відбувалась внаслідок зміни характеру фінансових відносин між державою та державними підприємствами, що стало результатом чисельних реформ 1920х років, націлених на реорганізацію управління державною промисловістю. В умовах, коли державні підприємства не мали фінансової самостійності та знаходились у власності держави (основні та обігові кошти надавались підприємствам державою в їх тимчасове користування, а створена ними додана вартість належала державі) оподаткування їх діяльності набуло специфічного

механізму та загостило протиріччя між прямими податками та безпосереднім перерахуванням до бюджету частини прибутку, що залишилась після їх сплати. Об'єктивності ця деформація набула на кінець 20х років, коли відбувається фактично повне знищення приватного виробника. Розпочинаються дискусії відносно недоречності податків на прибуток державних підприємств з природою цих підприємств, внаслідок чого вони мали відноситись до неподаткових доходів держави [27, с. 35].

Деформація стосувалась й непрямих податків, які на протязі десятиріччя використовувались державою для поглинання зайвої грошової маси, що знаходилась на руках у населення, та виникала внаслідок нездатності виробничої сфери задовольнити існуючий попит. Маніпулювання розміром непрямих податків надавало, таким чином, можливість впливати на рівень цін та, тим самим, регулювати грошовий попит на споживчі товари [28, с. 19].

Податок, отже, внаслідок радикальних організаційних та соціально-економічних змін втратив в радянських умовах свою дійсну "традиційну" сутність, а слугував засобом для досягнення урядом своїх цілей. Як результат, теорія оподаткування зводилась до надання теоретичного обґрунтування категорії податку функції акумуляції коштів до бюджету для фінансування розвитку продуктивних сил країни, та пошуку сприятливих форм отримання державою податкових надходжень. Поряд з цим, набував уваги позитивний аналіз класового характеру податкової політики та використання податків в якості засобу регулювання нагромадження в приватному секторі.

Посилення централізації та планування в управлінні економікою, розповсюдження державної форми власності не призвели, таким чином, до зникнення податків, а лише до поступового пристосування механізму їх дії до нових умов при посиленні їх фіскального значення. Характерним в такому разі стало існування невизначеності в оподаткуванні прибутків державних

підприємств та глибока деформація податкового механізму по відношенню до усупільненого сектору. Останнє вимагає дослідження методології регулювання через податки діяльності держаної промисловості та впливу тенденцій 20-30х років на форму оподаткування і рівень податкового навантаження державних підприємств, що набули особливого статусу в адміністративно-командній економіці.

2. Аналіз джерельної бази дослідження

Інформаційні джерела, що використовувались при проведенні дослідження за вибраною темою можливо згрупувати наступним чином:

1. Монографії, посібники, періодичні видання.
2. Законодавчі документи уряду України, уряду СРСР, що визначали юридичну основу оподаткування промислового сектору.
3. Матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України (м. Київ), що містять інформацію про процес організації та проведення податкової роботи на території України та окремих її губерній в 1920-30х роках.
4. Бюлетені Наркомфіну УРСР, у яких розміщувались статистичні данні по податковим надходженням та наводився моніторинг змін у податковому законодавстві.
5. Статистичні щорічники та статистичні довідники, в яких друкувались статистичні дані, що характеризували кількісну сторону розвитку податкової справи в Україні.

Для вивчення загальної економічної ситуації та процесу становлення та розвитку державної промисловості в Україні в 1920-30 роках були

використані праці Авдакова Ю.А., Беянова О.М., Венедиктова А.В., Дерев'янкіна Т.І., Маєвського І.В..

Другий том посібника “Історія народного господарства Української РСР” (ред. І.І. Лукінов, Т.І. Дерев'янкін) висвітлює логіку політичних, економічних та соціальних подій, в межах яких відбувалось становлення промислового сектору України, надає загальну картину еволюції взаємовідносин між державою та промисловістю, характеризуючи стан фінансового сектору в зазначений період.

Праця Беякової О.М. “О темпах экономического роста” містить матеріали дискусій 20-х років відносно шляху розвитку радянської економіки, пошук можливих шляхів акумуляції коштів для фінансування будівництва промисловості, вибору найбільш ефективних форм організації управління державними підприємствами.

Збірник Маєвського І.В. “Тяжелая промышленность СССР в первые годы советской индустриализации (1926-29)” надає огляд законодавчої бази радянського уряду, а також доповіді політичних діячів, що визначили напрямки індустріалізації в радянській економіці.

Авдаков Ю.К. в праці “Производственные объединения и их роль в организации промышленности” досліджує досвід роботи виробничих об'єднань в 1917-32 роках, впродовж якого відбувався інтенсивний процес становлення галузевої системи управління промисловістю. Поряд з цим, розглянуті питання запровадження господарського розрахунку та використання економічних важелів та стимулів до підвищення ефективності виробництва в об'єднаннях.

Збірник «Нэп: взгляд со стороны» містить в собі статті та уривки з книг економістів-емігрантів, що продовжували свою наукову діяльність по вивченню проблем вже радянської економіки. Розміщена в збірнику праця С.

Прокоповича «Что дал России НЕП ?» надає аналіз результатів нових підходів в організації управління економікою, розкриває проблеми радянської промисловості, розглядає питання залучення нових капіталів в державний сектор та наголошує на існуванні суттєвої залежності промисловості від сільськогосподарського сектору.

Монографія А. Югова “Народное хозяйство советской России и его проблемы” використовує критичний підхід до аналізу нових важелів управління економікою. Наданий автором огляд перших років індустріалізації підіймає проблему обмеженості фінансових ресурсів наявних в економіці на той момент та неадекватність підходів, використаних радянським урядом в пошуку можливих шляхів їх акумуляції. Достатня увага приділена проблемі управління промисловістю. Матеріали наданні в праці Югова розкривають зародження та розквіт бюрократизму та панування свавілля в управлінні промисловістю, проблему невизначеності юридичної природи як трестів, так і підприємств, що входили до їх складу. Проведений ним порівняльний аналіз процесу виникнення трестів в Західній Європі та СРСР вказує на те, що радянські трести виникли в умовах, які не були достатньо зрілими для здійснення концентрації промисловості.

Проблему організації державної промисловості вивчав й Венедиктов А.В., праця якого виступає історико-правовим дослідженням процесу створення державного промислового сектору в радянських умовах. Поряд з ілюстрацією розвитку радянського законодавства щодо промисловості, автор надає детальний аналіз організації важкої індустрії в 1917-1920 роках.

Юридичні засади функціонування державної промисловості взагалі, та організація їх фінансової діяльності (фінансування тресту, порядок розпорядження його майном та прибутками, прийняття рішень відносно кредитування та ін.), зокрема, вивчались з наступних законодавчих актів:

1. Декрет ВЦВК і РНК від 10.04.1923р. “Про державні промислові підприємства, діючих на засадах господарського розрахунку (трести)”

2. Декрет РНК СРСР від 17.07.1923 “Про державні промислові підприємства, що діють на засадах господарського розрахунку, що знаходяться в управлінні місцевих органів”

3. Постанова ВЦВК СРСР та РНК СРСР від 29.06. 1927 “Положення про державні промислові трести”

Проблема фінансування промисловості в 1921–25 роках досліджувалась Кирилловим І.О.. В монографії “Фінансування промисловості” він аналізує процес створення промислового банку, розвиток кредитування державної промисловості та вказує на спотворену природу механізму бюджетного фінансування підприємств в умовах коли держава виступає їх власником, та ілюструє тенденцію до поступового витиснення кредитним механізмом прямого бюджетного фінансування.

Монографія Гринчуцького “Діяльність тресті в період непу” надає детальний аналіз процесу трестування промисловості України, в якій автор відстежує еволюцію управління промисловими об’єднаннями, вказує на проблему обмеженості самостійності трестів в господарській та фінансовій діяльності, та доводить відносність господарського розрахунку, на основі якого функціонувала державна промисловість.

Еволюція податкових форм та механізму їх дії впродовж 1920-30х років досліджувалась на базі наступних законодавчих актів:

1. Постанова ЦВК та РНК СРСР від 24.09.1926р. “Про державний промисловий податок”

2. Постанова ЦВК та РНК СРСР від 24.09.1926р. “Про державний прибутковий податок”
3. Постанова ЦВК та РНК СРСР від 07.09.1930р. “Про податкову реформу”
4. Циркуляр НКФ СРСР від 7.09.1930р. №623 “Про уніфікацію платежів усупільненого та приватного секторів в зв’язку з податковою реформою”
5. Положення ЦВК та РНК СРСР від 02.09.1930 “Про податок з обороту підприємств усупільненого сектору”
6. Положення ЦВК та РНК СРСР від 02.09.1930р. “Про відрахування в дохід держави прибутків державних підприємств”
7. Постанова ЦВК та РНК СРСР від 23.08.1931р. №14/673 “Про прибутковий податок з підприємств усупільненого сектору”
8. Положення ЦВК та РНК СРСР від 03.09.1931р. “Про відрахування в дохід держави прибутків державних підприємств”
9. Постанова ЦВК та РНК СРСР від 19.04.1936р. “Про фонд директору підприємства за рахунок прибутків”

Дослідження природи податків, еволюції податкових форм в специфічних умовах непу, необхідність та доцільність використання кожної з них, пояснення правових засад їх дії висвітлюється в працях Вензеля П.П. “Налоги СССР”, “Налоговое законодательство СССР”, “Пряме налоги”, Германа А.М. “Сборы и пошлины”, Баранової А.А. “Налоги и сборы”, Бекаревич А.С. “Изучение налоговых объектов и методов обложения”, Гросмана В.Я “Налоги и сборы в СССР”, та Несмелова Ф.Я “Налоговая система СССР”

Аналізом ролі податків в радянських умовах займались Князєв Л.В., Казаков П.Р., Кушнір О.О., які в своїх працях (“Роль налогов в политике и экономике СССР”, “Налоги царские и налоги советские”, “Податкова політика радянської влади” відповідно) досліджували еволюцію функцій податків, що мала місце з посиленням державного втручання в економіку.

Література радянських часів передбачала в більшості випадків проведення порівняння між радянськими та капіталістичними податками. Детальне вивчення різниці в їх призначенні, функціях, механізмі впливу на економіку було проведено в працях радянських економістів Полозова П.І. “Налоги в СССР и капиталистических государствах”, Янбухіна К.Г. “Налоги в условиях капитализма и в советском хозяйстве”. З метою самостійного визначення впливу дивергенції в формах організації економіки на сутність та формат податкового механізму та порівняння розвитку податкової справи в Радянській Україні з західною, були оброблені праці наступних зарубіжних економістів: Роза С.Д., Ферчалд А., Тоді Е., Тротабас Л., що публікувались в періодичному виданні *Bulletin of the national tax association* на початку 30-х років.

Питання перекладання податків досліджувалось Дітманом Б.В., який в своїй монографії «Переложение налогов: налоги как ценообразующий фактор» розглянув механізм перерозподілу податкових сплат між виробником та споживачем, з одного боку, та власником засобів виробництва та виробником, з іншого боку. На початку 30-х років Любімов Н.Н. в своїй статті “Советская налоговая политика и проблема переложения налогов” також аналізував механізм перекладання податків, проте, вже в специфічних радянських умовах, в яких змінювався не лише його природа але й критерії оцінки його дії та наслідків.

Проблеми, пов'язані з пристосуванням податкового механізму до мінливих соціально-економічних умов 20х років широко висвітлювались в періодичних виданнях “Проблемы экономики”, “Вестник финансов”, “Финансы и экономика”, “Финансовые проблемы планового хозяйства”, “Финансы и социалистическое хозяйство”. Переродження податків в умовах збільшення ролі державного сектору, посиленні ролі держави в визначенні обсягів та структури його виробництва та проведенні урядом політики цін розглядали Соболев М. в статті “О природне налогов” та Кузовков Д. в працях “Перерождение налогов в переходный период” та “Перерождение косвенных налогов в переходный период”.

З середини 20-х років на сторінках періодичних видань починаються дискусії щодо необхідності проведення корінної реформи системи оподаткування з метою його спрощення та підвищення ефективності дії податків. Мікеладзе П. в статтях “К вопросу об исчислении тяжести обложения”, “Двойное обложение и методы его устранения”, “Проблема реконструкции налоговой системы” висвітлює недоліки діючих в середині 20-х років податків та аргументує переваги запровадження корінних змін в механізмі їх дії.

Гензель П. в супереч закликам до реформування податків доводить в статті “К вопросу о налоговой реформе” недоцільність радикальних модифікацій в мінливих економічних умовах та наголошує на необхідності удосконалення існуючої на той момент системи оподаткування. На кінець 20х років відбувається загострення дискусій, стає очевидним неминучість корінного реформування податкового механізму, внаслідок чого, зміст публікацій вже полягав не в відповіді на питання чи потрібна податкова реформа, а в наданні рекомендацій щодо можливих шляхів її проведення. В статтях Буткова Д. “К реконструкции финансовой системы”, Соколова А. “К

вопросам о реконструкции налоговой системы ” та “Реконструкція податкової системи”, Гордеева А. “К вопросу о рационализации налоговой системы”, Бекаревича А. “Изучения и обобщение практики обложения” обґрунтовується необхідність реформування оподаткування внаслідок його невідповідності загальним принципам радянської економіки, надаються пропозиції запровадження одно або двоканальної системи податків та аналізується недоліки та переваги кожної з них.

Вивченням оподаткування в приватному секторі та напрямків його реформування займалися Ліфшиц Н. (“Как перестроить обложение частного сектора”) та Полозов П. (“Унификация платежей частного сектора”). Наведені в їх працях рекомендації були покладені в основу модифікації податків, що стягувались з приватного виробника. Удосконалення оподаткування, перш за все, в контексті стимулювання через податкову сферу нагромадження на підприємствах розглядали Борисов М. та Шварцман Н., результати аналізу яких знайшли відображення в статтях “Обеспечим советское накопление в социалистической промышленности” та “Отчисления от прибыли и капитальное строительство промышленности”.

Питаннями реконструкції податкової системи присвячені також праці Герчука Я.П. “Реконструкция системы налоговых и неналоговых изъятий из обобщественного сектора народного хозяйства и изменение обложения частного сектора”, Фотієва П.А. “Реконструкция системы налоговых и неналоговых изъятий”, Рубановського П.Л. ”Налоговая реформа”, які містять систематизований матеріал, пов’язаний з підготовкою та проведенням податкової реформи 1930-31 років.

Методологія аналізу податкового навантаження викладається в наступних працях: “The burden of soviet taxation”, “Fiscal crisis and fiscal reforms in developing countries”, “Taxation and development ”, “implementing tax reform”,

“Tax incidence, indirect taxes and transfers”, “Measuring the tax impact of tax reforms”. Особливу увагу в даному випадку заслуговує робота Хольцмана Ф. “The burden of soviet taxation”, яка містить цінні пропозиції щодо перегляду загальної методології та необхідності використання нових підходів виміру впливу податків на радянську економіку внаслідок особливості фінансових взаємовідносин між державою та усупільненим сектором. До праць радянських економістів, що вивчали проблему податкового навантаження та висловлювали свою точку зору відносно виміру податкового тягара в нових умовах відносяться “За марксистский анализ налогов и тяжести обложения” (Соколов О.О.), “О природе налога” (Соболев М.), “К вопросу об исчислении тяжести обложения” (Микеладзе П.), “Налоги Союза ССР” (Гензель П.П.).

Джерелом статистичних даних, використаних для аналізу динаміки та структури податкових надходжень, ролі оподаткування в формуванні доходів бюджету та фінансуванні промисловості слугували статистичні щорічники по Україні за 1927, 1929, 1935 та 1936 роки, а також статистичний довідник “Контрольні цифри розвитку народного господарства УРСР” за 1928/29 та 1929/30 бюджетні роки.

При написанні роботи широко використовувались архівні матеріали Фонду 30 Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, в яких поряд з законодавством про введення, зміни або усунення окремих податкових форм, містяться статистичні дані про податкові надходження на території України або її окремих територіальних одиниць, аналітичні звіти податкових органів про ефективність діючої податкової системи або окремих податків та доповіді керівних осіб різних рівнів щодо стану податкової справи в Україні.

Справа 588 містить протоколи ВУЦВКу та Рад наркомун УРСР щодо запровадження прямих та непрямих податків на території України на початку

20-х років. Матеріали про стан податкової роботи на території України, що надають систематизований аналіз податкових надходжень по губерніях України в 1922 році, та висвітлюють проблеми пов'язані з дією податкових служб зібрані в справах 613 та 615.

В справі 632 знаходиться звіт Народного комісаріату державного контролю УРСР про виконання державного розпису прибутків та видатків України, суттєва частина якого присвячена аналізу організації та проведення податкової компанії в Україні. Аналіз носить критичний характер, вказує на несаможиттєвість українського уряду в проведенні податкової політики, відсутність скоординованих дій в діяльності місцевих та державних податкових органів, вказує на свавілля в проведенні оподаткування на місцевому рівні та розкриває труднощі, пов'язані з розповсюдженням податків на державний промисловий сектор.

Справа 633 та 694 містять відомості губернських фінвідділів про хід податкової роботи в окремих губерніях України. Надані матеріали наводять статистику по надходженню прямих та посередніх податків на місцях, коментарії щодо проблем, пов'язаних зі стягненням податків, особливо пов'язаних з державними податковими формами.

Звіти Наркомфіну УРСР про податкову діяльність, в яких систематизована інформація про розвиток основних тенденцій в оподаткуванні України, надає теоретичне обґрунтування основних рішень відносно податків та аналізує кількісну сторону еволюції податкової справи в країні, містяться в справах 2516 (за 1923/24 рр.), 7486 (за 1926/27 рр.), 3703 (за 1927/28 рр.).

Справа 2517 являє собою аналітичну статтю податкового управління Наркомфіну УРСР про податкову політику радянської влади, яка, головним чином, зводиться до обґрунтування доцільності переважного застосування

непрямого оподаткування в радянській економіці та збереженні класового підходу при визначенні рівня податкових ставок. Справа містить також коментарії професора Вензеля П.П. щодо необхідності змін поглядів на непряме оподаткування в умовах, що склалися в країні в середині 1920х років.

В справі 2541 викладені матеріали Наркомфіну УРСР про проведення податкової компанії на Україні в 1923/24 – 24/25 рр. Акцент робиться на змінах в непрямому оподаткуванні, головним чином, в зменшенні його негативного впливу на бідну частину населення. Порівняння тенденцій в оподаткуванні між СРСР та Україною надається в справі 2543, яка встановлює ідентичність напрямків розвитку податкової справи та проблем, що пов'язані з проведенням оподаткування в СРСР та УРСР.

Циркуляри Наркомфіну СРСР та УРСР про встановлення, стягнення та звітність по прямим та непрямим податкам в середині та кінці 20х років систематизований в справах 2598, 2675 та 4755.

Спроби збільшити промислове виробництво шляхом розвитку кустарної промисловості розкрито в справі 4770, в якій зібраний матеріал про впровадження в 1925 – 26 роках податкових пільг ремісникам, вплив цих заходів на податкові надходження до бюджетів усіх рівнів та обсяги промислового виробництва.

Аналіз стану податкової справи на Україні в 1923/24 – 26/27 рр. наведено в справах 4823, 4849 та 7487, матеріали яких містять огляд податкового законодавства, аналіз ефективності змін в порядку дії основних податків, статистичні дані по надходженню податкових сплат до державного бюджету та аналіз наявних в Україні на той момент загальних пріоритетів в оподаткуванні.

Дискусії відносно шляхів уніфікації податків та спрощення оподаткування, перш за все, по відношенню до усупільненого сектору,

розміщенні в справах 3652, 3718, 5140 та 5248. Звіт Наркомфіну УРСР про підготовку до проведення податкової реформи в Україні наданий в справі 6851, в якій розглядається бюджетний ефект уніфікації оподаткування в 1929-31 рр., наводяться розрахунки змін обсягів податкових надходжень внаслідок зменшення кількості податкових форм.

Діяльність відділу державних прибутків Наркомфіну України по стягненню податків на початку 30х років наводиться в справах 8345, 8349 та 8351, в яких значна увага приділяється дослідженню динаміки надходжень платежів від усупільненого сектору та обґрунтовується необхідність підвищення стимулюючої ролі податків по відношенню до державних підприємств.

Аналіз джерел, використаних при проведенні дослідження вказує на достатність матеріалу як з кількісної, так і якісної сторін. Різноманітність літератури, використання іноземних видань та первісних джерел інформації (законодавства, архівних матеріалів) робить можливим виявлення істинної сутності податкового механізму в 1920-30х роках, відстеження характеру як внутрішньої, так і зовнішньої його деформації, та впливу податків на діяльність промислових підприємств в зазначений вище період.

Аналіз починається з розгляду політичної та економічної ситуації в країні в 1920-30х роках і еволюції юридичних меж, в яких відбувалось функціонування державних підприємств. Після визначення загального фону, досліджується процес створення податкового механізму для державної промисловості, його пристосування до нових принципів функціонування економіки, та виявляються специфічні риси, які він набуває в умовах виродження товарно-грошових та зародження командно-адміністративних відносин. В подальшому вивченню підлягає характер впливу оподаткування на діяльність усупільненого сектору, пропонується новий підхід до вияву

податкового навантаження на економіку та досліджується історичний спадок, що дістався незалежній Україні від оподаткування, сформованого в 1920-30х роках радянською системою.

Висновки.

1. На протязі 1920-30х років відбувалось формування уніфікованої теорії податків, яка в повній мірі виправдовувала характер податкової політики держави та визначала межі здійснення досліджень за цим напрямком.

2. Публікації по теорії оподаткування періоду непу та індустріалізації відображали політичні та соціально-економічні події цих років та були сконцентровані, головним чином, на висвітленні ролі та значення податків при переході до соціалістичного устрою.

3. Податки визначались як обов'язковий платіж підприємств, організацій та населення до державного бюджету, що стягувався з метою покриття державних витрат на задоволення суспільних потреб. Головною рисою радянських податків визнавалась їх соціальна орієнтація та особливість цілей, на які використовувались податкові надходження.

4. Серед основних функцій зазначались фіскальна та регулююча, що полягали в забезпеченні бюджету фінансовими коштами та регулюванні нагромадження в приватному секторі.

5. Недостатньо дослідженими залишався вплив економічних тенденцій, що породжувались податками, перш за все, по відношенню до державної промисловості. Зміна характеру фінансових відносин між

державними підприємствами та державою залишало поза межами аналізу питання еволюції механізму оподаткування усупільненого сектору та визначення рівня податкового навантаження державних підприємств.

6. Рівень податкового навантаження економіки взагалі, та промислових підприємств зокрема, майже не досліджувався, оскільки в теорії фінансів переважав витратний принцип аналізу ефективності оподаткування, згідно з яким, той факт, що податкові надходження використовувались на розвиток продуктивних сил народного господарства, виступав надійним виправданням будь-якого рівня податкового тягаря.

7. Широко досліджувалось перекладання податків, його модифікація в специфічних радянських умовах, головною рисою якої виступала монополізація виробництва державною промисловістю. Згідно з поглядами економістів 20х років, останнє призводило до концентрації податкового навантаження на виробниках та блокувало механізм перекладання непрямих податків на споживачів.

8. В кінці 20х років виникають дискусії щодо природи співвідношення між державною ціновою та податковою політиками. Визнавалось, що встановлення цін державою створювало умови до переходу до нового механізму акумуляції коштів до бюджету, який полягав в відхиленні ціни від вартості.

9. В другій половині 1920х років в літературі визнавався факт переродження природи податків в радянських умовах, для яких характерним було привалювання державної форми власності, планування виробничої та збутової діяльності держпідприємств та встановлення державою цін на продукцію промисловості. Останнє

обумовило необхідність пошуку нового податкового механізму, який би не суперечив загальним принципам командно-адміністративній моделі економіки.

10. Аналіз джерел, використаних при проведенні дослідження вказує на достатність матеріалу як з кількісної, так і якісної сторін. Різноманітність літератури, використання іноземних видань та первісних джерел інформації (законодавства, архівних матеріалів) робить можливим виявлення істинної сутності податкового механізму в 1920-30х роках, відстеження характеру як внутрішньої, так і зовнішньої його деформації, та впливу податків на діяльність промислових підприємств в період непу та індустріалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Янбухтин, К. Н. Налоги в условиях капитализма и в советском хозяйстве. – М.: Госфиниздат, 1934. – 72 с.
2. Плотников К.Н. Очерки истории бюджета советского государства. – М.: ГФИ, 1954. – 556 с.
3. Соколов А.А. Критический очерк курса профессора А.А. Соколова Теория налогов. – М.: Госфиниздат, 1931. – 32 с.
4. Соколов А.А. За марксистский анализ налогов и тяжести обложения. – М.: Госфиниздат СССР, 1930. – 71 с.
5. Полозов П.И. Налоги в СССР и капиталистических государствах. – М.: Госфиниздат, 1931. – 47 с.
6. Князев П.В. Роль налогов в политике и экономике СССР. – М.: Госфиниздат, 1930. – 56 с.
7. Тургенев Н.И. Опыт теории налогов. – М.: Соцэкгиз, 1937. – 175 с.
8. Казаков П.Р. Налоги царские и налоги советские. – М.: Финиздат НКФ СССР, 1928. – 49 с.
9. Кутлер П.Н. О налоговых реформах // Вестник финансов. – 1926. – №1. – С. 68-80.
10. Дитман Б.В. Переложение налогов: налоги как ценообразующий фактор. – М.: ГФИ, 1930. – 173 с.
11. Гордин А. Переложение косвенных налогов // Вестник финансов. – 1927. – №10. – С. 32-58.
12. Любимов Н.Н. Современная налоговая политика и проблема переложения налогов // Финансы и экономика. – 1922. – №6. – С. 11-38.

13. А.А. Соколов О влиянии налогов на общий уровень цен // Вестник финансов. – 1926. – №5-6. – С. 28-39.
14. Гензель П.П. Прямые налоги: Очерки теории и практики. – Л.: Финиздат, 1927. – 108 с.
15. Кузовков Д. Перерождение налогов в переходный период // Проблемы экономики. – 1929. – №4-5. – С. 25-60.
16. Кузовков Д. Перерождение косвенных налогов в переходный период // Проблемы экономики. – 1929. – №7-8. – С. 49-82.
17. Соколов А. К вопросам о реконструкции налоговой системы // Вестник финансов. – 1929. – №11-12. – С. 47-57.
18. Микеладзе П. К вопросу об исчислении тяжести обложения // Вестник финансов. – 1925. – №1. – С. 53-69.
19. Добромывсов С. Налоги и возможные в настоящее время их размеры // Вестник финансов. – 1922. – №17. – С. 10-15.
20. Микеладзе П. Двойное обложение и методы его устранения // Вестник финансов. – 1925. – №2. – С. 35-45.
21. Соколов А.А. К теории переложения налогов // Вестник финансов. – 1927. – №5. – С. 53-71.
22. Микеладзе П.В. Современная тяжесть налогового обложения в СССР и в иностранных государствах // Вестник финансов. – 1926. – №67 – С. 194-212.
23. Карпенко Б. И. Финансовая статистика. – Ленинград, 1929. – 252 с.
24. Кац В. О распределительных и налоговых отношениях в СССР // Проблемы экономики. – 1929. – №3. – С. 25-41.

25. Соколов А. Реконструкция налоговой системы // Вестник финансов. – 1929. – №10. – С. 26-38.
26. Соболев М. О природе налога // Финансовые проблемы планового хозяйства. – 1930. – №9. – С. 36-44.
27. Микеладзе П. Проблемы реконструкции налоговой системы. // Вестник финансов. – 1925. – №9. – С. 34-44.
28. Микеладзе П.В. Косвенные налоги. – Л., 1927. – 124 с.
29. Очерки развития народного хозяйства Украинской ССР (Под ред. А.А. Нестеренко и др.). – М.: Акад. Наук СССР, 1954. – 555 с.
30. Історія народного господарства Української РСР. (Під редак. І.І. Лукінова), т. 2.– К.: АН УРСР, Ін – т економіки, 1984. – 402 с.
31. Хозяйственный механизм периода непа (по материалам 20х годов). (Под ред. Богомолова Е.В.). – М.: ИНИОН, 1990. – 177 с.
32. Нікула О.І. Економічна історія України і світу. Навчальний посібник. –Львів: Львівський банківський інститут, НБУ, 2001. – 340 с.
33. Новая экономическая политика в промышленности. Сборник декретов, постановлений и инструкций. – М.: ВСНХ, 1921. – 142 с.
34. Мартынов Б.С. Государственные тресты. – М.: ГФИ, 1924. – 59 с.
35. Национализация промышленности в СССР. Сборник документов и материалов (Под ред. И.А. Глазкова). – М.: Полит. Лит., 1954. – 142 с.
36. Україна в цифрах 1927. Статистичний щорічник. – Х.: Народне господарство та облік, 1927. – 132 с.

37. Богомазов Г.Г. Формирование основ социалистического хозяйственного механизма в СССР в 20-30х гг. – Л.: Изд. ЛГУ, 1983. – 160 с.
38. Авдаков Н.К., Бородин В.В. Производственные объединения и их роль в организации управления советской промышленностью. (1917 – 1932). – М.: Изд-во Московского ун - та, 1973. – 240 с.
39. Гориков М.М. НЭП: поиск путей развития. – М.: Знание, 1990. – 62 с.
40. Неп и хозрасчет. (Под ред. М.Я. Петракова). – М.: Экономика, 1991. – 364 с.
41. Гринчуцький. В. Державне регулювання промисловості в роки НЕПу // *Вісник ТДТУ*. – 1996. - №1. – с.52-57.
42. Дьяченко В.П. Советские финансы в первой фазе развития социалистического государства. – М.: ГФИ, 1947. – 476 с.
43. Ривкин Б.Б. Финансы и кредит в период подготовки и проведения Великой Октябрьской Социалистической Революции. – М.: Госфиниздат, 1939. – 149 с.
44. Народное хозяйство СССР за 1917 –1947 гг. – М.: Госпланиздат, 1947. –438 с.
45. Звіт Народного комісаріату державного контролю УРСР про виконання державного розпису прибутків та видатків України в 1922р. – Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 30. – Оп. 1. – Сп. 632.
46. Доповіді та статистичні відомості губернських фінвідділів про введення в дію на місцях Декретів Рад наркому УРСР про посередні податки. – Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. –Ф. 30. – Оп. 1. – Сп. 633.

47. Постанови ВУЦВКу та Раднаркому УРСР з питань оподаткування (14 листопада 1922р.) – Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 30. – Оп. 1. – Сп. 588.
48. Положение о промышленном налоге и правила его взимания. – Екатеринбург.: НКФ, 1921. – 23 с.
49. Налоговое законодательство. – М.: ГЗИ, 1921. – 170 с.
50. Плотников Г.В. Законодательство о налогах в промышленности. – М.: Высш. Сов. Нар. Хоз., 1924. – 272 с.
51. Промышленное обложение, патентный сбор, уравнильный сбор, Личный промысловый налог. – Л., М.: Прибой, 1924. – 191 с.
52. Государственный подоходно-поимущественный налог и подоходный налог с государственных и кооперативных предприятий и смешанных обществ. – Х.: ВСНХ УССР, 1924. – 248 с.
53. Гензель П.П. Налоги Союза ССР. – М.: Финиздат, 1926. – 140 с.
54. Стаття податкового управління Наркомфіну УРСР про податкову політику радянської влади. – Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 30. – Оп. 1. – Сп. 2517.
55. Альтшулер В.Н. Налоги: промысловый, подоходный, гербовый сбор и акцизы. – М.: Экономическая жизнь, 1926. – 344 с.
56. Ильин Л.Г. Техника косвенного обложения. – Л., 1927. – 198 с.
57. Циркуляри Наркомфіну УРСР про встановлення, стягнення і звітність по посереднім податкам. – Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 30. – Оп. 1. – Сп. 2598.

58. Матеріали щодо перегляду податкового законодавства на Україні. –Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 30. – Оп. 1. – Сп. 4755.
59. Доповідна записка Наркомфіну УРСР в УККП(б) про стан кустарної промисловості на Україні в 1925р. та надання пільг ремісникам по оподаткуванню. – Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 30. – Оп. 1. – Сп. 4770.
60. Всесоюзное совещание налоговых работников 25 ноября - 2 декабря 1926г. – М.: Фин.Издат. НКФ СССР, 1927. – 122 с.
61. Гензель Л.П. К вопросу о налоговой реформе // Вестник финансов. – 1925. – №9. – С.10-29.
62. Кутлер П.Н. К реформе промышленного налога // Вестник финансов. – 1925. – №4. – С.46-59.
63. Гензель П.П. Налоговое законодательство СССР. – М.: Изд. Мосфинотдела, 1927. – 215 с.
64. Відомості окружних фінвідділів про перспективи надходження державних прибутків від податків на 1925-28 рр. – Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 30. – Оп. 1. – Сп. 4849.
65. Новые законы о налогах. Постановления ЦИК и СНК СССР и УССР о промышленном и подоходном налогах и о местных налогах и сборах. – Х.: Наркомфин УССР, 1926. – 37 с.

66. Доповідь НК РСІ про результати обстеження системи прямих податків. – Центральный державный архив вищих органів влади і управління України. – Ф. 30. – Оп. 1. – Сп. 3652.
67. Матеріали про організацію податкової та страхової справи на Україні. – Центральный державный архив вищих органів влади і управління України. – Ф. 30. – Оп. 1. – Сп. 5140.
68. Камбиоджио Ю.А. Новый справочник по всем налогам. (Под ред. Н.И. Серебrenицкого). – Одесса: Полиграф, 1928. – 110 с.
69. Баранов А.А. Налоги и сборы. – М.: Центрсоюз, 1928. – 206с.
70. Герман А.М. Сборы и пошлины. – М.: Изд. Мосфинотд. Тип. Им. Т. Воровского, 1929. – 8 с.
71. Відомості губернських фінвідділів про надходження державних прибутків та місцевих зборів за 1922 р. – Центральный державный архив вищих органів влади і управління України. – Ф. 30. – Оп. 1. – Сп. 694.
72. Матеріали про хід податкової роботи та стан місцевого бюджету по губерніях України за 1922р. – Центральный державный архив вищих органів влади і управління України. – Ф. 30. – Оп. 1. – Сп. 613.
73. Матеріали до 1 Всеукраїнського з'їзду робітників посередніх податків. – Центральный державный архив вищих органів влади і управління України. – Ф. 30. – Оп. 1. – Сп. 1498.
74. Матеріали про проведення податкової компанії на Україні в 1923/24 – 1924/25 рр. – Центральный державный архив вищих органів влади і управління України. – Ф. 30. – Оп. 1. – Сп. 2541.

75. Звіт Народного комісаріату державного контролю УРСР про виконання державного розпису прибутків та видатків України в 1922р. – Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 30. – Оп. 1. – Сп. 632.
76. Доповіді управління державних прибутків Наркомфіну СРСР про його діяльність за 1922/23р. – Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 30. – Оп. 1. – Сп. 1540.
77. Доповіді, звіти, інформації про наслідки проведення компанії по обкладанню основним прибутковим податком на 1-ше півріччя 1924/25р. –Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 30. – Оп. 1. – Сп. 2586.
78. Матеріали про надходження державних і місцевих податків і зборів [на території](#) СРСР і УРСР. – Центральний державний архів вищих органів влади і управління України.– Ф. 30. – Оп. 1. – Сп. 2543.
79. Протоколи нарад комісії по розгляду діючої системи місцевого оподаткування при Наркомфіні УРСР і матеріали до них. – Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 30. – Оп. 1. – Сп. 2528.
80. Звіт Наркомфіну УРСР про податкову діяльність за 1923/24р. і матеріали до нього. – Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 30. – Оп. 1. – Сп. 2519.
81. Доповіді Наркомфіну УРСР про структуру податків за 1923/24 – 26/27 рр. – Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 30. – Оп. 1. – Сп. 7487.

82. Огляди і доповіді Наркомфіну УРСР про стан податкової справи на Україні за 1923/24 – 26/27 рр. – Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 30. – Оп. 1. – Сп. 4823.
83. Доповіді Наркомфіну УРСР про податкову практику на Україні та перспективи прямого оподаткування в 1926/27р. – Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 30. – Оп. 1.– Сп. 7486.
84. Heywood A. Soviet economic concession policy and industrial development in the 1920s // *Europe-Asia studies*. – 2003. – Vol. 52, No 3. – P. 549-569.
85. Graziosi A. Building the first system of state industry in history // *Cahier du Monde russe et sovietique*. –1931. – Vol. XXXII, No 4. – P. 539-580.
86. НЭП: взгляд со стороны. (Составитель В.В. Кудрявцев). – М.: Московский рабочий, 1991. – 302 с.
87. Erlich A. Preobrazensky and the economics of soviet industrialization // *The quarterly journal of economics*. – 1950. – Vol. 64, No 1. – P. 57-88.
88. Маевский И.В. Тяжелая промышленность СССР в первые годы индустриализации (1926 - 1929). – М.: Изд. Акад. Наук СССР, 1959. – 183 с.
89. Erlich A. Notes on Marxian model of soviet accumulation // *The American economic review*. – 1967. – Vol. 57, No. 2. – P. 599-615.
90. Индустриализация СССР: 1926 – 1928гг. Документы и материалы (Ст. редактор. А.А. Воронцовская). – М.: Наука, 1969. – 535 с.
91. Струмилин С.Г. Процессы ценообразования в СССР // *Плановое хозяйство*. – 1928. – №45. – С. 41-54.

92. Контрольні цифри народного господарства УРСР на 1928/29 р. – Харків, 1929. – 300 с.
93. Герчук Я.П. Реконструкция системы налоговых и неналоговых изъятий из обобществленного сектора народного хозяйства и изменение обложения частного сектора. – М.: Госфиниздат, 1930. – 168 с.
94. Кушнір О.О. Податкова політика Радянської влади. – Х.: Держфінвидавництво, 1931. – 54с .
95. Аболин К. Решительно повернуться лицом к доходам обобществленного сектора // Финансы и социалистическое хозяйство. – 1931.– №35. – С. 7-9.
96. Князев П. О налоговой реформе // Финансовые проблемы планового хозяйства. – 1930. – №9. – С. 13-18.
97. Гроссман В.Я. Налоги и сборы в СССР. – М.: Техника управления, 1929. –171 с.
98. Борисов М. Отчисление от прибыли и капитальное строительство промышленности // Финансы и социалистическое хозяйство. –1931. – №18. – С. 15-16.
99. Бутков Д. К реконструкции финансовой системы // Вестник финансов. –1930. – №1. – С. 3-7.
100. Шварцман Н. Обеспечим собственные накопления в социалистической промышленности // Финансы и социалистическое хозяйство. – 1931. – №22. – С. 5-7.
101. Генкин Е. О финансовом планировании и бюджетной системе // Финансовые проблемы. – 1931. – №3-4. – С. 30-40.
102. Україна: статистичний щорічник за 1929р. – Х.: Народне господарство та облік, 1929. – 399 с.

103. Полный налоговый справочник для налогового аппарата и для налогоплательщиков. – М.: Мосполиграф, 1929. – 208 с.
104. Бекаревич А.С. Изучение налоговых объектов и методов обложения. –М.: Госфиниздат, 1928. –234с.
105. Бекаревич А. Изучение и обобщение практики обложения // Вестник финансов. – 1929. – №2. – С. 127-133.
106. Зведені відомості Наркомфіну УРСР про надходження податків по Україні за 1927/28р. – Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 30. – Оп. 1. – Сп. 3703.
107. Рубановський П.Л. Податкова реформа. – Харків: Укрфілія Держфінвидавництва СРСР, 1931. – 238 с.
108. Брюханов Н.П. Финансы второго года пятилетки: бюджет социалистического строительства 1929/30 гг. – М.: Госфиниздат, 1930. – 76 с.
109. Стенограма Всесоюзної податкової наради по непрямим податкам. – Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 30. – Оп. 1. – Сп. 3718.
110. Гордеев А. К вопросу о рационализации налоговой системы // Вестник финансов. – 1929. – №11-12. – С. 57-65.
111. Чугунок А. О реконструкции обложения общественного сектора // Вестник финансов. 1930. – №1. – С. 24-33.
112. Листування з Раднаркомом та наркоматами УРСР про проведення податкової реформи (1929р.). – Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 30. – Оп. 1. – Сп. 6851.

113. Протоколи засідань комісії Наркомфіну про вилучення коштів з усупільненого сектору до державних бюджетів (1029р.). – Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 30. – Оп. 1. – Сп. 6821.
114. Налоговая реформа. Постановление ЦИК и СНК СССР, Инструкции, постановления и циркуляры НКФ Союза ССР. – М.: Госфиниздат, 1930. –64 с.
115. Лифшиц Н. Как перестроить обложение частного сектора // Финансовые проблемы планового хозяйства. – 1930. – №4. С. 65-78.
116. Полозов П. Унификация платежей частного сектора // Финансовые проблемы планового хозяйства. – 1930. – №6. – С. 78-84.
117. Статистичні відомості Наркомфіну УРСР про оподаткування прибутковим та промисловим податком на Україні за 1928/29р. – Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 30. – Оп. 1. – Сп. 5248.
118. Доповіді і статті співробітників Наркомфіну СРСР про приватний капітал. – Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 30. – Оп. 1. – Сп. 7704.
119. Ратнер Б.Е. Налоговый словарь. Все налоги, сборы и отчисления по законодательству на 01.09.1931г. – М., Л.: Госфиниздат СССР, Тип. Искра революции, 1931. – 215 с.
120. Палечек В.О. Налоговый справочник промышленной кооперации и кооперированных кустарей. – Л.: РИО, 1931. – 98 с.
121. Обложение предприятий обобществленного сектора (Законодательные акты и распоряжения НКФ СССР на 01.09 1932г. –М.: Госфиниздат СССР, 1933. –343с.

122. Кутлер К.Н. Обложение обобщественного сектора. –М., Л.: Госфиниздат СССР, 1933. – 160 с.
123. Петров В.Н. Налог с оборота. – М.: Госфиниздат, 1936. – 31 с.
124. Кутлер К.Н. Техника взимания государственных доходов. – М.: Госфиниздат СССР, 1938. – 186 с.
125. Финансы промышленности. Сборник законодательных материалов. – К.: Укр. отделение Госфиниздата СССР, 1938. – 140 с.
126. Глезин С.И. Бюджетная система Союза ССР (Сборник законодательных материалов). – М.: ГФИ, 1947. – 721 с.
127. Белкин Г.Н. Отчисление от прибылей и подоходный налог с предприятий обобщественного сектора. –М.: Госфиниздат, 1936. –40с.
128. Фотиев П.А. Реконструкция системы налоговых и неналоговых изъятий (Налоговая реформа 1930 и 1931гг.). – М.: Госфиниздат, 1931. – 36 с.
129. Борисов М. Отчисление от прибыли и капитальное строительство промышленности // Финансы и социалистическое хозяйство. –1931. – №18. – С. 15-16.
130. Протоколи засідань Раднаркому УРСР про виконання податкових завдань усупільненого сектору. – Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 30. – Оп. 1. – Сп. 8345.
131. Несмелов Ф.Я. Податкова система СРСР. – Харків: Укрфіндержвидавництво, 1933. – 62 с.
132. Воробьев Н.Н. Доходы СССР. Ч.II: Платежи частного сектора. – М.: ГФИ, 1931. – 82 с.

133. Толкушин А.В. История налогов в России. – М.: Юрист, 2001. – 430 с.
134. Казаков П.К. Положение о взимании налогов. – М.: Мосполиграф, 1930. –260 с.
135. Ярошенко Ф.О., Павленко В.Л. Історія податків та оподаткування в Україні. – Ірпінь: Академія ДПС Укр., 2002. – 240 с.
136. Україна в цифрах (стат. довідник). – Х.: Народне господарство та облік, 1936. – 744 с.
137. Народне господарство УРСР. Статистичний щорічник. – Київ, 1935. –350 с.
138. Доповіді і звіти сектору державних прибутків про його роботу за 1932р. – Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 30. – Оп. 1. – Сп. 8349.
139. Звіти Наркомфіну УРСР про надходження платежів з усупільненого сектору за 1932р. – Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 30. – Оп. 1. – Сп. 8351.
140. Seligman E. The progress of taxation during the past twenty-five years, and present tendencies // American Economic Association Quarterly. – 1910. – Vol. 11, No. 1. – P. 331 – 353.
141. Соловей Г.Г. Государственные бюджеты Англии, Франции, Германии, Италии, США и СССР. – М., Л.: Изд. ГИЗ, 1928. – 175 с.
142. Rosa C.D. A few comments on a few tax problems // Bulletin of the national tax association. – 1932. – Vol. XVII, No 4. – P. 103-109.
143. Fairchild A. Taxation in a period of economic depression // Bulletin of the national tax association. – 1931. Vol. XVII, No 2. – P. 43- 47.

144. Todd E. The British financial crisis // Bulletin of the national tax association. – 1931. – Volume XVII, No 2. – P. 39-42.
145. How business corporations should be taxed // Bulletin of the national tax association. – 1931. Vol. XVI, No 4. – P. 105-114.
146. Todd E. The taxation of business enterprises // Bulletin of the national tax association. – 1931. – Vol. XVII, No 1. – P. 15-20.
147. Trotabas L. Local finances: taxation to prevent overproduction // Bulletin of the national tax association. – 1932. – Volume XVII, No 8. – P. 231-233.
148. Edgan K. Browning. Tax incidence, indirect taxes and transfers // National tax journal. – 2001. – Vol. XXXVIII, No 4. – P. 525-533.
149. Holzman F. The burden of soviet taxation // The American economic review. – 1953. – Vol. 43, No. 4. – P. 548-571.
150. Бурмистов Д.В., Косарев, З.Д. Отмена налогов с рабочих и служащих в СССР. – М.: Госфиниздат, 1960. – 110 с.
151. Белянова А.М. О темпах экономического развития СССР. По материалам дискуссий 20-х годов. – М.: Экономика, 1974. – 174 с.
152. Vito Tanzi Public Finance in developing countries. – Billing & Sonst Ltd, 1990. – 250 p.
153. Bird R., Oldman O. Taxation in developing countries. – Forth ed., Baltimore: The Johns Hoping University Press, 1990. – 270 p.
154. Fisher S., Sahay R. The transition economics after ten years. – IFM Working Paper, 2000. – 400 p.

155. Toye J. Fiscal crises and fiscal reform in developing countries. // Cambridge journal of economics. – 2000. – Vol. 24. – P. 21-44.
156. Lichtenstein P. A new-Institutional story about the transformation of former socialist economies: a recounting and an assessment // Journal of economic issue. –1996. – Volume XXX, No 1. – P. 243-264.
157. Квасник О.В. Податкове стимулювання розвитку малого бізнесу // Фінанси України. – 2003. – №2. – С. 65-69.
158. Юрій С. І. Оцінка ефективності наданих пільг з оподаткування // Фінанси України. – 2002. – № 12. – С. 55-62.
159. Бодюк А.В. Посилення ролі органів державної податкової служби в удосконаленні податкової політики // Фінанси України. –2003. – № 12. – С. 70-74.
160. Ковалюк О.М. Важливий крок до зменшення податкового тягаря в Україні // Фінанси України. – 2004. – № 1. – С. 55-62.
161. Білостроцька В.О., Островецький В.І. Податкове навантаження в Україні // Фінанси України. – 2002. – № 12. – С. 75-84.
162. Vito Tanzi, Mowell M. Zee. Tax policy for emerging markets: developing countries. // National tax journal. – 2002. – Vol. LIII, № 2. – P. 203-210.
163. Fiscal crises and fiscal reform in developing countries // Cambridge journal of economics. – 2000. – Vol. 24. – P. 21-44.
164. Крисоватий А.І. Гармонізація оподаткування у парадигмі загальнодержавних інтересів // Фінанси України. – 2004. – № 2. – С. 109-117.
165. Юткин Т.Ф. Налоги и налогообложение. – М.: Инфра–М, 1998. – 427 с.

166. Burgess R., Stern N. Taxation and development. // Journal of economic literature.
– 1993. – Vol. 31, No. 2. – P. 762-826.